

La trav en l'egl – la Frantscha e la convivenza da pievels

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **«L'Europa politica exista». Cun quest titel triumfava l'editorial da la gasetta franzosa «Le Monde» ils 2 da favrer. Ses commentari: «Per l'emprima giada ha l'Uniu europeica (UE) sa lubida avertamaing in dretg d'ingerenza en la politica interna d'ina commembra. Quattordesch regenzas da l'UE han fatg a savair a la quindeschavla, l'austriaca, che l'appartegnientscha a l'Europa sco corporaziun democratica adossia duairs da politica interna» (p. 15).**

Tgi admonischa l'Austria?

La penultima frasa na constat betg. L'UE sco tala n'è betg intervegnida. En il «Corriere della Sera» (Milaun) dal medem di tunavan duas lingias grossas: «Prodi veglia, però na va malperina cun Vienna. La Cumissiun europeica n'instradescha nagin chasti». L'artichel citescha Ricardo Franco Levi, pledader da president Romano Prodi: «Nagin na po inditgar la minima violaziun d'in dretg fundamental en l'Austria» (p. 2). L'admoniziun da las quattordesch regenzas e la vigilanza da Prodi sa referevan ad in eveniment ch'ins temeja gia, però che n'era anc betg succedi, numnadamain la participaziun da la Partida liberala da l'Austria (PLA) a la regenza dal pajais. T. a. renfatsch'ins a la PLA ed a ses manader Jürg Haider da fugar l'odi envers ils esters. La reproscha, en sasezza giustifitgada, tunass pli vardavla sch'il pajais che la fa il pli dad aut, la Frantscha, na stentschentass las culturas indigenas da vasts intschess dapi passa

duatschient onns. Quai fa endament il pled da Jesus: «Tge vesas la scaglia en l'egl da tes frar? E la trav en tes egl na resguardas betg! (...). Ti simulader, tira l'emprim la trav or da tes egl!» (Mattieu 7: 3 e 5). Gist «Haider ha declerà ch'il program da la regenza austriaca cuntegnia in chapitel spezial davart ils dretgs da minoritads religiusas ed etnicas, il qual pudess valair sco model per auters pajais»¹⁾. Areguard la Frantscha constat quai, era schi'ins n'auda betg gugent questa vardad a Paris.

Il spiert malign da l'unitad franzosa

Dapli pon ins leger en in artigel da Marc Chavannes, publicà en la gasetta ollandaisa «NRC Handelsblad» e reproduci en il davos numer da la revista «Taalchrift»²⁾. «1996 ha president da stadi Jacques Chirac, visitond la Bretagna, sustegni chaudamain a bucca la Charta per ils linguatgs da regiuns e minoritads (CLRM) dal Cussagl da l'Europa» (p. 9). Pir 1999 ha l'incumbensà il Cussagl costituziunal da s'exprimer davart lez document. «Ils protecturs suprens da la lescha fundamentala han manegia che la CLRM cuntradeschia als principis d'indivisibladad da la republica, egalitad avant la lescha ed unitad dal pievel franzos»³⁾. Chirac ha dentant refusà d'instradar la refurma costituziunala basignavla. Chavannes citescha il minister naziunalist da l'intern Jean-Pierre Chevènement che temeja «la balcanisaziun da Frantscha» (p. 9), sco era il scriptur Maurice Druon, secretari da l'Academia franzosa: «Il franzos è il cement da la republica. La CLMR è ponderada mal e for-

mulada mal (...). Ins emblida la ritgezza da la francofonia. Tschinquanta pievels partan cun nus il franzos, linguatg da reuniun e d'enclatga en pajais sco la Costa d'ivur ed il Congo, nua ch'ins discorra tschinquanta dialects. Stuainsa sacrificgar il franzos a noss dialects locals? La Partida socialista (PS) (...) giuga cun la ristga da sfarlattar la Frantscha» (p. 10). Druon numna «dialects locals» linguas culturalas sco il catalan, il flam/ollandais, il talian ed il tudestg.

Instruir e promover il breton

Chavannes na crai però betg en la sinceradad da la PS franzosa («socialista», na betg socialdemocrata!) e da ses chau, l'emprim minister Lionel Jospin, areguard ils linguatgs regiunals. L'autur ha discurre cun plis defensurs dal breton, tschantscha celtica dal vest da Bretagna: «La refusaziun d'introducir la CLRM ha dà a Jospin l'ocasiun da sa profilar; el saveva ch'ins n'obtegnia nagut senza l'agid dal president. En Bretagna conusch'ins ils embrugls da la sanestra. Mintga 'na' ad ina scola cun istruzziun da breton batesegna il sustegn da Jospin» (p. 9). In scolast da breton: «Il linguatg è ina dumonda politica. Fin che la Frantscha refusa en maniera agressiva mintga discussiun davart autras tschantschas, datti be ina soluziun, numnadamain la secessiun (...). Nus essan in pievel istoric, pli vegl ch'il franzos». Ed il redactur d'ina gasetta bretona: «Il centralissem da Frantscha è antiquà. En l'Europa ans encl'ins meglier» (p. 8). Aifer las regiuns administrativas da Frantscha cun in'atgna lingua sa distin-

gua la Bretagna cun in'instituziun remartgabila. En matg 1999 ha la fundà in Uffizi dal linguatg breton⁴⁾, cun otg collavuratur, per promover e sviluppar la tschantscha en tuttas domenas da la vita sociala e publica.

Sajas «testards»!

Dus pievels da Frantscha, il breton ed il catalan, valan là sco fitg «testards», q. v. d. fidaivels a lur atgnadad. Ins na sa smirveglia betg dals gronds progress fatgs dacurt era tar la promoziun dal linguatg catalan en la sdrima da Catalogna annectada 1659 da Frantscha. «Bunamain 14% dals uffants vegnan instruids en scolas bilinguas (...). Il material didactic vegn per part da Catalogna autonoma, pia da Spagna»⁵⁾. Ils Catalans da Frantscha profitan da la situaziun politica, economica e spiertala pli favuraivla da tschels Catalans a sid dal cunfin. Simmetrica en Frantscha dal nord è la sdrima flama per lung dal cunfin beltg; era là gidan fragliuns da linguatg da l'autra vart, numnadamain en Flandra ed Olanda. Però ils Flams n'èn betg uschè «testards» sco Bretons e Catalans; cun il flam en Frantscha vai pia mal.

Guardar sur tuttas saivs

Meglier statti cun il tudestg en l'Alsazia; gist perquai vegnan ses promoturs adina puspè disfamad da naziunals franzos. A lezzas calumnias respunda il davos numer (132/1999) da «Land un Sprooch», revista da l'uniun Cultura e bilinguitad d'Alsazia e Mosel⁶⁾, che publicgescha t. a. in raschieni cun il president communal da Strassburg: «Nus essan propri smana-

tschads dal stil american da patratgar, viver e consumar ch'ans pudess nivellar spiertalmain. Identitads regionalas e minoritads linguisticas promovon la scunturada da culturas. La diversitad spiertala n'è betg in privel, mabain ina ritgezza (...). Il tudestg è la furma scritta dal dialect alsazian; ins na dastga opponer in a l'auter (...). La CLRM reconoscha l'existenza ed il diever dals linguatgs da regiuns e minoritads (...), stgazi cultural da Frantscha (...) e motiv da luschezza» (pp. 8–9). L'editorial (p. 3) punctuescha: «Esser alsazian è in'opziun. Quai vul dir acceptar e sorprendere quella istoria, cultura e geografia che caracteriseschan l'Alsazia (...), e realisar la visiun d'avegnir d'ina convivenza paschavla da las duas culturas e tschantschas che han influenzà la regiun (...). L'Alsazia ha emprendi da guardar e lavurar sur tuttas saivs d'iert. In'Alsazia bilingua duai vegnir (...) ina punt da creaziun tranter il mund tudestg ed il francofon, emprendend anc auters linguatgs.»

- 1) Klestil prüft den Koalitionsvertrag, en: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 4 da favrer 2000, p. 2.
- 2) Marc Chavannes, Frankrijk wordt vermalen tussen Europa en de strijdbare regio's, en: Taalchrift 1999/3, pp. 7-13 (adressa: Lange Voorhout 19, Postbus 10595, NL-2501 HN 's-Gravenhage; telefax 0031 (0)70 365 98 18; posta electronica: secr@ntu.nl).
- 3) Wolfgang Mayr, Paris begeht fortgesetzt Ethnozid, en: Pogrom, nr. 204 (december 1999), pp. 19-20 (adressa: Postfach 2024, D-37010 Göttingen; telefax 0049 551 58028; posta electronica: pogrom@gfbv.de).
- 4) Adressa: Ofis ar Brezhoneg, 8 bis, strada Félix Faure, F-29270 Karaez-Plougêr/Carhaix-Plouguez; telefax 0033 (0)2 98 99 30 19; posta electronica: ofisk.bzh@wanadoo.fr.
- 5) Wolfgang Mayr, Phantasievoll Widerstand geleistet, en: Pogrom, nr. 204, pp. 26-27 (vesair nota 2).
- 6) Adressa: 5 bld de la Victoire, F-67000 Straßburg/Strasbourg; telefax 0033 (0)3 88 36 35 15; posta electronica: elsass-bi@infonie.fr.